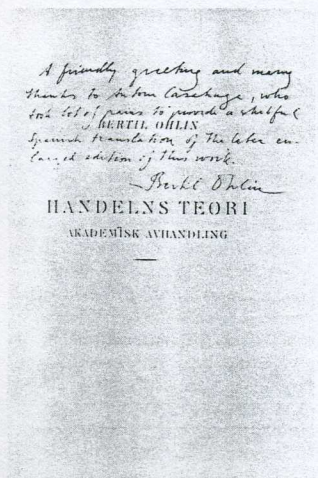

mitjà del qual els economistes subministrin polítiques maximitzadores. Per tant, la justificació d'aquesta teoria perd el seu sentit davant els nous enfocaments, principalment davant de l'enfocament contractual o constitucional. No es tracta, doncs, de recomanar polítiques socialment òptimes, sinó de dissenyar institucions i regles socialment òptimes. Malgrat que pugui semblar que aquest enfocament és ingenu davant la permanent vocació dels economistes a subministrar polítiques, i àdhuc el comportament dels polítics benevolents a demanar-les, hi ha quelcom de realista en aquest plantejament. D'una banda, les investigacions en la teoria positiva de la Política Econòmica, referides al cicle econòmic polititzat o les intervencions macroeconòmiques per al benefici polític o, també, les investigacions sobre les solucions constitucionals tant fiscals com monetàries, estan derivant cap a propostes polítiques sobre la necessitat de constitucions fiscals. En aquesta línia descrita, s'inclouen diverses lectures, potser amb una certa tendència cap a aquelles que

consideren els polítics i els buròcrates com a variables endògenes, amb detriment d'altres alternatives. Però els nous enfocaments obren un ampli ventall de possibilitats, i són la culminació del text.

L'essencial dels nous enfocaments és la combinació entre la teoria positiva i normativa que permeten a la Teoria de la Política Econòmica, explicar i preveure resultats amb institucions alternatives, i la disponibilitat de criteris per seleccionar les millors institucions. Aquest també és més un punt de realisme que no pas d'ingenuïtat. Alguns dels darrers treballs realitzats dins l'àmbit de la coordinació de la política econòmica internacional, introdueixen resultats diferents, fruit d'institucions alternatives (cooperatives i no-cooperatives), que són avaluades amb criteris paretians. Alhora, les polítiques econòmiques, almenys les dels països industrialitzats, tenen un fort component de coordinació. Si bé d'aquest vessant més recent no hi ha cap lectura, almenys es troben en el text les bases per assolir-les. ◀

Dedicatòria de la 1a. edició sueca de la Teoria del Comerç Internacional i Interregional de Bertil Ohlin.

Col. legi d'Economistes
Revista Econòmica de Catalunya. n=2

MIQUEL RUBIROLA

Director de l'Institut Català del Crèdit Agrari.

L'economia de mercat no és el capitalisme

L'ESTRUCTURA DEL FET QUOTIDIÀ, ELS JOCS DE L'INTERCANVI I EL TEMPS DEL MÓN CAPITALISTA, ANALITZATS PER FERNAND BRAUDEL

Fernand Braudel va morir el dia 28 de novembre de l'any 1985 i d'ell ens resta, ara, més viva que mai la seva obra escrita. Hom ha assenyalat, sovint, amb intencionada imprecisió, que Braudel és l'autor de «solament» dues obres, superbes i magnífiques: *La Mediterrània i el món mediterrani a l'època de Felip II*¹ i *Civilització material, economia i capitalisme, segles XV-XVIII*.² A conèixer la història del Mediterrani en temps de Felip II va dedicar vint-i-cinc anys i a l'estudi de l'economia material, els jocs de l'intercanvi i el capitalisme, uns altres vint. Com ell mateix digué: «Sens dubte és molt temps, mas-

sa temps». Aquesta, però, fou la seva passió: la història econòmica, una història «completa» dels homes, analitzada des d'un cert punt de vista. Una història que, a les seves mans, esdevé, a la vegada, la vida dels qui en són els seus grans actors; la història dels esdeveniments econòmics de llarga durada; l'evolució de la conjuntura i les seves crisis i, finalment, la història estructural que evoluciona lentament al llarg d'amplis períodes. La genialitat de Braudel ha consistit a organitzar intel·ligiblement una amplíssima gamma de fets puntuals i explicacions ocasionals, dotant-los de prou coherència, fins a fer tangibles i vius espais geogràfics con la Mediterrània, o bé dotar d'accent propi abstraccions i teories com la dels equilibris i desequilibris profunds que es produeixen al si de la llarga durada de la història.

L'any 1977, Braudel va donar tres conferències a la Johns Hopkins University, titulades *Afterthoughts on Material Civilisation and Capitalism*, el contingut de les quals es coneix amb la denominació genèrica de *La dinàmica del Capi-*

1. *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*. Armand Colin, París, 1979 (réédition revue et corrigée). Première édition, 1947. (La versió castellana és el del Fondo de Cultura Económica, México, D.F.).

2. *Civilisation matérielle, Économie et Capitalisme XVe-XVIIIe Siècle*. Armand Colin, París, 1979, 544 pp., 600 pp., i 608 pp. (La versió castellana és d'Alianza Editorial, Madrid, 1985, 3 vols.).

3. *La dynamique du Capitalisme*. Editions Arthaud, París, 1985, 120 pp. (La versió castellana és d'Alianza Editorial, Madrid, 1985 135 pp.).

Fernand Braudel.

talisme.³ En aquestes conferències, publicades ara per Alianza Editorial en un petit volum de cent trenta-cinc pàgines, magníficament imprès, l'autor va voler sintetitzar les tesis implícites i els arguments desenvolupats extensament a la ja citada *Civilització material, economia i capitalisme*, publicada en tres volums, i que l'any passat va editar, també, Alianza Editorial, tot respectant la riquesa documental de l'original francès.⁴

La contraposició entre «vida material» i «vida econòmica», entre rutina i decisió conscient, entre subsistència i intercanvi, dóna lloc a unes reflexions que Braudel emmarca sota el títol de *Les estructures del fet quotidià*. Del si de la cultura material (és a dir, els objectes, els instruments, la pràctica de cada dia de la gent, l'alimentació, els ambients, les tècniques, les monedes, les ciutats) sorgeix l'activitat econòmica, amb els seus quincallaires, comerciants i botiguers, i les botigues al llindar del carrer, els mercats i les fires. A banda de la civilització material, ens movem en un món en el qual la humanitat està com semiadormida en el fet quotidià. És una vida que no aconsegueix associar tota la producció al consum ja que una immensa part d'aquella s'aplega en l'autoconsum, en la família o en el medi rural i no entra en el circuit del mercat.

Als *Jocs de l'intercanvi* — títol de la segona

conferència — Braudel distingeix dues esferes: «l'economia de mercat» i el «capitalisme», termes que designen realitats amb parentiu, però ben diferenciades: d'una banda, els intercanvis habituals del mercat, els tràfics locals o a curta distància, «àdhuc els que tenen lloc en un radi més ampli, sempre que es tracti d'intercanvis regulars, previsibles, rutinaris i oberts, tant als petits com als grans comerciants; a l'altre cantó, aquest grup selecte dels grans negociants — «amics del príncep, aliats o explotadors de l'Estat» — que destaca de la massa dels mercaders i les activitats dels quals es desenvolupen en multiplicitat d'àmbits.»

El fet que aquesta zona sensible de l'intercanvi que anomenen «mercat» permeti una acció conscient amb una clara mesura de les repercussions de les opcions adoptades, ha fet creure, amb raó o sense ella, que els intercanvis juguen per ells mateixos un paper decisiu, equilibrador, que allisa els desnivells mitjançant la competència, ajusta l'oferta i la demanda, i que el mercat és un déu amagat i benèvol, la «mà invisible» d'Adam Smith, el mercat autoregulator del segle XIX i la pedra angular de l'economia, si ens atenen al *laissez faire, laissez passer, le monde va de lui même*.⁵

Un cop feta, en primer lloc, la distinció entre «civilització material» i «economia de mer-

4. Fernand Braudel va publicar a més de les obres citades, un recull d'articles teòrics i crítics: *Ecrits sur l'histoire*. Flammarion, 1969, 315 pp. (La versió castellana porta el títol, *La Historia y las Ciencias Sociales*, Alianza Editorial, 1969). Conjuntament amb Ernest Labrousse va dirigir *L'Histoire économique et Social de la France*. (Editorial Presses Universitaires de France. París, 8 volums), i va dirigir també una veritable obra d'art: *La Méditerranée* (dos volums editats per Les Arts et Métiers Graphiques. París, 1977 i 1978). Després de la seva mort, les edicions Flammarion han publicat *L'identité de la France* (1986) i sembla que resten inèdits dos altres manuscrits enllestits per Braudel abans de morir. Esmentem finalment la seva tasca de director (1946-1968) de la prestigiosa revista *Annales*. (*Economies, Sociétés, Civilitzacions*) i el seu ensenyament a l'École des Hautes Études.

5. «En tot això hi ha una part de veritat i una altra de mala fe, però també d'il·lusió. ¿Podem tal vegada oblidar quantes vegades el mercat fou capgirat i falsejat, fixats els seus preus pels monopolis de fet i de dret? I sobretot, si admetem les virtuts competidores del mercat («el primer ordinador posat al servei dels homes»), és important assenyalar, almenys, que el mercat no és sinó un nexe imperfecte entre producció i consum, encara que només fos en la mida d'un nexe parcial. Subratlem aquesta darrera paraula: parcial. Crec de fet en les virtuts i en la importància d'una economia de mercat, però no en el seu regne absolut. Això no impedeix que, fins a una època relativament pròxima, els economistes raonessin únicament a partir dels seus esquemes i de les seves lliçons. Per a Turgot, la circulació s'identifica realment amb el conjunt de la vida econòmica. De la mateixa manera que, molt més tard, David Ricardo no veu més que el riu, estret però viu, de l'economia de mercat. I si bé els economistes, des de fa més de cinquanta anys i instruits ara per l'experiència, ja no defensen les virtuts automàtiques del *laissez faire*, el mite continua encara present a l'àmbit de l'opinió pública i en les discussions polítiques actuals». (*La dinàmica del capitalisme*, p. 55).

6. Braudel és conscient que si habitualment no es fa una distinció entre capitalisme i economia de mercat és perquè s'ha presentat sovint el capitalisme com el motor i la plenitud del desenvolupament econòmic. «En realitat —constata Braudel— tot plegat se sosté sobre les amples espatlles de la vida material: si aquesta creix, tot va endavant; l'economia de mercat creix també a costa seva i amplia les seves relacions. Ara bé, qui es beneficia sempre d'aquesta expansió és el capitalisme (...)

No crec que Josef Schumpeter tingui raó quan fa de l'empresari el «deus ex ma-

china». Crec amb fermesa que el moviment de conjunt és el que resulta determinant i que tot capitalisme està fet a la mida, en primer lloc, de les economies que li són subjacents.»

7. (*Civilisation matérielle, Économie et Capitalisme*. Volum 3. Les Temps du Monde. p. 539). La visió del capitalisme que resulta de les investigacions de Braudel és clara: el capitalisme ha estat sempre monopolista; i mercaderies i capitals no han parat mai de viatjar simultàniament, pel fet d'haver estat sempre els capitals i el crèdit el mitjà més segur de forçar i assolir un mercat exterior. Molt abans del segle XX, l'exportació de capitals fou una realitat quotidiana; a Florència des del segle XII i a Augsburg, Anvers i Gènova en el XVI. Al segle XVIII, els capitals recorren Europa i tot el món. El capitalisme, doncs, molt abans del 1900 o del 1914, coneix tots els procediments i astúcies per situar-se en un àmbit de privilegi, allunyat de la competència del mercat i arrenyat sempre sobre les bases de la vida material.

8. Per Braudel, el fet rellevant és l'existència d'unes condicions socials en la base de l'avenç i del triomf del capitalisme. Aquest exigeix tranquil·litat en l'ordre social, així com una relativa neutralitat, debilitat i complaença de l'Estat. «El capitalisme només triomfa quan s'identifica amb l'Estat, quan és l'Estat. En la seva primera fase, la de les ciutats-estat d'Itàlia, a Venècia, a Gènova, a Florència, l'èlite del diner és la que exerceix el poder. A Holanda, al segle XVIII, l'aristocràcia dels Regents governa seguint l'interès i àdhuc les directrius dels homes de negocis, mercaders o proveïdors de fons (dineraris). A Anglaterra, amb la revolució del 1688, s'aconsegueix així mateix un compromís semblant a l'holandès. França manté un retard de més d'un segle: només amb la revolució de juliol, el 1830, s'instal·larà al final, còmodament, la burgesia dels negocis en el govern». (*La dinàmica del Capitalisme*, p. 78).

9. Max Weber va emfasitzar un d'aquests «conjunts», el de la religió, i és coneguda la seva tesi segons la qual els escrúpols religiosos entorn al món del diner, l'especulació i la usura, foren escombrats amb la Reforma i això va permetre l'ascensió del capitalisme als països del nord d'Europa. El capitalisme seria, d'acord amb Max Weber, una creació del protestantisme o, millor dit, del puritanisme. Braudel és taxatiu a negar aquesta tesi: «Tots els historiadors s'oposen a aquesta tesi subtil, si bé no aconsegueixen lliurar-se d'ella d'un cop per sempre: torna a ressorgir davant d'ells, una i altra vegada, sense parar. I, nogensmenys, és manifestament falsa. Els països del nord no han fet altra cosa que agafar el lloc ocupat durant llarg temps i de manera brillant pels vells centres capitalistes de la Mediterrània. No varen inventar res, ni en l'àmbit de la tècnica, ni en el maneig dels negocis. Amsterdam copia Venècia, igual com Londres copiarà Amsterdam i Nova York ho farà de Londres. Allò que entra en joc en cada oca-

cat», Braudel insisteix sobretot, en segon lloc, en la necessitat de diferenciar «economia de mercat» i «capitalisme», expressió que empra per parlar d'una «esfera de la circulació» evidentment distinta a la del mercat, que els historiadors anglesos anomenen *private market* o que ell, Braudel, per accentuar la diferència, no dubta a qualificar de *contramercat*.

Per Braudel hi ha dos tipus d'intercanvi: un elemental i competitiu que és transparent; l'altre superior, sofisticat i dominant. No són els mateixos mecanismes, ni idèntics els agents que regeixen aquest dos tipus d'activitat i no és en la primera mena d'intercanvi, sinó en la segona, on se situa l'esfera del capitalisme. En parlar de capitalisme cal referir-se a intercanvis desiguals en els quals la competència —la llei essencial de l'anomenada economia de mercat— no desenvolupa cap paper.⁶

El *Temps del Món*, doncs, no l'hem d'imaginar, segons Braudel, com un desenvolupament per fases o salts successius: capitalisme mercantil, capitalisme industrial, capitalisme financer... Els grans marxants d'abans no s'havien especialitzat mai; practicaven indiferentment, simultàniament o successiva: comerç, banca, finances, especulació borsària, producció «industrial» (del *Verlagssystem*, o més rarament, manufactures)... El ventall mercantil, industrial, bancari, és a dir, la coexistència de diverses formes de capitalisme, es desplega ja a Florència al segle XIII, a Amsterdam al XVII, a Londres abans del XVIII. A començament del segle XIX, el maquinisme ha fet, sens dubte, de la producció industrial, un sector de gran benefici i el capitalisme s'hi va abocar. Però el capitalisme mai no s'hi acantonarà. Quan a Anglaterra els beneficis primerament fantàstics del «boom» cotoner varen caure amb la competència, al 2 % i el 3 %, els capitals acumulats varen anar cap a altres indústries: les de l'acer, la dels ferrocarrils; més encara, es produí un retorn al capitalisme financer, a la banca, a l'especulació borsària, més activa que mai, al gran comerç internacional, als beneficis de l'explotació colonial, als emprèstits d'Estat, etc. I, una vegada més, sense especialització: els Wendel, a França, són mestres de forja, banquers, drapers als Vosges i proveïdors d'equipaments militars per a l'expedició d'Alger el 1830. La mateixa no especialització enregistrem a l'activitat de Jacques

Coeur, Jacob Fugger, John Law, els Bardi o, els Necker.⁷

El principal privilegi del capitalisme, avui com ahir, és la llibertat «d'escollir»: un privilegi que pot atribuir-se, al mateix temps, a la seva posició social dominant, al pes dels seus capitals, a les seves capacitats d'emprèstits, a la seva xarxa d'informació, i també als lligams que, entre els membres d'una minoria poderosa, creen una sèrie de regles i de complicitats. *I precisament perquè pot escollir, el capitalisme té la capacitat, en tot instant, de girar de cop: aquest és el secret de la seva vitalitat.* El capitalisme està sovint malalt, però no mor mai. La regla d'or del capitalisme és per natura, mantenir-se a partir del canvi permanent.

Segons Braudel és un error sostenir que el capitalisme és «un sistema econòmic», sense més precisió, quan és ell qui viu de l'ordre social; quan és ell, l'adversari o còmplice, amb igualtat (o quasi bé) amb l'esfera de l'Estat. Estat i Capital, almenys un determinat capital, el de les grans empreses i els monopolis, fan bon matrimoni, avui igual ahir, i el capital en treu la millor part.⁸ El capital abandona a l'Estat les tasques poc remuneradores o massa dispendioses: la infraestructura de carreteres, comunicacions, exèrcit, el pes enorme de l'ensenyament i la investigació; la higiene i la seguretat social. El capital viu sense cap vergonya de les complaences, exempcions, ajuts i liberalitats de l'Estat.

El capitalisme aprofita també plenament el suport que la cultura aporta a la solidesa de l'edifici social. Car la cultura, desigualment comparada, travessada per corrents contradictoris, dóna, malgrat tot, a fi de comptes, el millor dels elements per al suport de l'ordre establert.

Com a privilegi d'una minoria, el capitalisme és impensable sense la complicitat activa de la societat. Constitueix forçosament una realitat d'ordre social, una realitat d'ordre polític i, fins i tot, una realitat de civilització. Perquè cal que la societat accepti, més o menys conscientment, els valors que el capitalisme comporta.

«Qualsevol societat densa —assenyala Braudel— es descompon en diversos «conjunts»: l'econòmic, el polític, el cultural i el jeràrquic-social. L'econòmic només podrà ésser comprès en unió amb els altres conjunts, dissolent-se en ells, però també obrint les seves

portes als conjunts pròxims a ell. Aquesta forma particular i parcial de l'economia que és el capitalisme, no s'expressa plenament si no s'estudien aquestes proximitats i invasions mútues entre economia, política, religió, cultura. L'economia en si mateix, és evident — escriu Braudel — que no existeix!».

Al final del llibre que comentem, cloent el seu recorregut reflexiu entorn a la dinàmica del capitalisme, l'autor ens diu: «Allò que lamento, com a home del meu temps i no pas com a historiador, és que tant al món capitalista com al món socialista hom no vulgui distingir capitalisme d'economia de mercat. Quan a l'Occident es critiquen els defectes del capitalisme, els polítics i economistes responen que és un mal me-

nor, el revers inevitable de la lliure empresa i de l'economia de mercat. No ho crec en absolut. Als qui, contràriament, seguint una tendència sensible fins i tot a l'URSS, els preocupa la pesantor de l'economia socialista i voldrien facilitar-li una mica més d'espontaneïtat (jo traduiria: una mica més de llibertat) se'ls respon que aquesta pesantor és un mal menor, el revers obligatori de la destrucció del flagell capitalista. Tampoc no crec això. Però, ¿tal vegada és possible la societat que jo considero ideal? ¡En qualsevol cas, no crec que compti amb molts partidaris en aquest món!»

Braudel va morir als vuitanta-tres anys, mantenint viva una radicalitat i lucidesa veritablement notables. ◀

sió és el desplaçament del centre de gravetat de l'economia mundial, per raons econòmiques, i això no afecta la naturalesa pròpia del capitalisme. Aquest desplaçament definitiu des del Mediterrani al mar del Nord, que es produeix molt a finals del segle XVI suposa el triomf d'un país nou sobre un altre país vell. I suposa, també, un ampli canvi de nivell. A causa de la nova ascensió de l'Atlàntic, es produeix una expansió de l'economia en general, dels intercanvis, de l'estoc monetari i, novament, un viu progrés de l'economia de mercat que és qui, fidel a la cita d'Amsterdam, portarà sobre les seves espatlles les construccions ampliades del capitalisme. Finalment, em sembla que l'error de Max Weber deriva essencialment, en el seu punt de partença, d'una exageració del paper desenvolupat pel capitalisme com a promotor del món modern. (*La dinàmica del capitalismo*, pp. 79-80).

J. Muns: Historia de las relaciones entre España y el FMI (1958-1982).

Veinticinco años de economía española.

Joaquim Muns, autor del llibre sobre el FMI al qual dedico aquest comentari, és un dels pocs economistes catalans que ha sortit a l'*International Who's Who*. Ha treballat a la OCDE i al FMI, on va arribar a ésser director executiu per a Espanya i diversos països llatino-americans, del 1978 al 1980, abans d'ésser nomenat per a un càrrec idèntic al Banc Mundial (1980-1982).

Al costat d'aquesta trajectòria internacional que confirma la seva tasca acadèmica com a catedràtic d'Organització Econòmica Internacional de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat Central de Barcelona, Muns ha fet aportacions importants al coneixement de l'economia barcelonina i catalana i al de les relacions exteriors d'Espanya.

Cal apuntar, en aquest sentit, que Muns va posar en marxa el Gabinet d'Estudis Econòmics de la Cambra d'Indústria de Barcelona i va ésser una peça important en la creació del Gabinet Tècnic de Programació de l'Ajuntament de

Barcelona; a tots dos llocs va crear uns tipus d'estudis — com és ara les enquestes conjunturals de la Cambra — que han tingut una llarga continuïtat. Juntament amb Rafael Pujol va fer, per encàrrec de la Cambra de Comerç, la Taula *Input-Output* de Catalunya i, amb Joan Ortega i jo mateix, el *Llibre Blanc* del Cercle d'Economia sobre l'adhesió a la Comunitat Europea poc abans, per cert, de la crisi del petroli.

FRANCESC GRANELL

Catedràtic d'Organització Econòmica Internacional, Universitat de Barcelona.